

стосунках з людьми, був делікатний, але вимогливий до себе і до тих, хто працював з ним. З 1943 року повністю присвятив своє життя відновленню зруйнованого Києва, його музеїв, пам'яток культури, готовий був розбирати завали зруйнованої Лаври, Хрещатика, виспівувати, як і його донька-студентка, яка разом з однокурсниками працювала тут таки, вірші П. Тичини: «Люба сестронько, милий братику, попрацюємо на Хрещатику. Ви з того кінця, ми з цього кінця – труд освітить нас, наче ті сонця».

Перед читачем проходить ціла галерея українських художників, які оживають на сторінках книги. Серед них, наприклад, такі відомі сценографи, як В. Меллер – колись головний художник Олесь Курбаса в його театрі «Березиль», згодом, після війни, – головний художник державного драматичного театру ім. І. Франка; Є. Коваленко – приятель С. Міляєва і Ю. Яновського – головний художник відомого Камерного театру О. Таїрова в Москві, ліквідованого комуністичним режимом; М. Дерегус, Гр. Бондаренко, М. Попенко, О. Сахновська, Д. Шавикін та інші. Деяких з художників супроводжують в книзі їхні фото, інших – автопортрети, або начерки з натури, виконані С. Подервянським – чоловіком автора.

Книжка прекрасно оформлена, з великою кількістю світлин рідних С. Міляєва і знімків його творчого доробку. Труд академіка Л. Міляєвої «Семен Матвійович Міляєв» це данина пам'яті рідному батькові, не лише надзвичайно цікавий документ очевидиці про добу, про людей, які страждали, втрачали друзів, рідних у катівнях цієї доби, але й любили Україну, любили її неповторність, були чесними і працьовитими. Одним з них був і світлої пам'яті Семен Міляєв.

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)

Наталія Науменко, проф. (Київ)

Календарне прочитання Шевченкового дивосвіту

(Деко О.А. Шевченківський календар. – 3-тє видання. – К.: Український тисьменник, 2014. – 320 с.)

Славетний ювілей – 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка – минув. Проте його відлуння і надалі спонукатиме звертатись до видань, що побачили світ на зламі ХХ – початку ХХІ ст. Що ж, нерідко доводиться чути, як звучить теза про те, що можна нового написати про автора «Заповіту». Адже упродовж тривалого часового періоду, що охоплює понад сто п'ятдесят років, про життя й творчість творця «Кобзаря» написано чимало. «Творчість Тараса Шевченка літературознавці не могли поділити між двома художніми системами: романтизмом і реалізмом» (за словами Тетяни Бовсунівської), а декому він взагалі видавався першим українським модерністом. Був він художником і літератором. Пророком і творцем. На одному полюсі українського світогляду – «Великий Тарас Шевченко», а на іншому... Ні, не варто про це згадувати, бо його репрезентують недруги українського народу як суб'єктної величини. Насамперед був він – Людиною. То в якому ж усе-таки жанрі узгодити концепти Шевченкового буття як людини та митця?

Відомий літературознавець Григорій Клочек на сторінках монографії «Шевченкове слово: спроби наближення» (2014) пропонує «жанр аналізу окремого твору». Вибір такого жанру зумовлений «потребами знайти способи нового прочитання «Кобзаря». На думку ученого, наукові напрацювання минулого шевченкознавства – як діаспорної, так і материкової України – помалу актуалізуються шляхом досліджень та публікації «забутого та призабутого» [3, 6 – 7]. І це дуже показова та позитивна тенденція.

Варто згадати події Революції гідності, коли люди на Майдані Незалежності, та вулиці Михайла Грушевського, декламували поезію Тараса Шевченка і цим надихали відважну молодь боротися за свої устремління, за право людини бути вільною на рідній землі. Боротися так, як колись це робив давньогрецький співець Тіртей зі своїми невмирущими елегіями. І дедалі більше молоді люди – студенти, учні, офіс-менеджери, бізнесмени, працівники державних і недержавних установ – спілкуються українською мовою та по-новому відкривають для себе

сутність Шевченкового слова. Чи це не та сама актуалізація, тільки вищого – всеукраїнського рівня?

Тому апіорі можна сказати: найбільш доцільний жанр, аби показати Тараса Шевченка в усіх іпостасях, знайшов український письменник, який нині мешкає на Святий Землі, – Олександр Деко. Це – *літературний календар*. Згідно з даними культурології, календар є символом перемоги людини над невловимістю часу, а в давнину він був зведенням правил для виконання різноманітних священнодійств і ритуалів, молінь, жертвопринесень силам природи, від яких залежав урожай. Примітно, що довгоочікуваний «Шевченківський календар», підписаний до друку 30 січня 2014 року, вийшов саме напередодні 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря. Принагідно зазначимо: праця була номінована з ініціативи Дмитра Павличка на здобуття Шевченківської премії...

Це публіцистично-літературознавче видання, яке готувалося упродовж двадцяти років. Воно охоплює три місяці – січень, лютий та березень. Це дає можливість сподіватися, що автор продовжить роботу й укладе весь масив у «календарний візерунок». Перше враження захоплює процес читання: тут вирізняються і плоди священнодійства автора у книгозбірнях та архівах, і моління про творче натхнення до всіх богів та муз, і жертвопринесення за багатий урожай фактів і подій, наслідком якого й стала поява нового шевченкознавчого видання. Фактично кожен день із сорока семи років Тарасового земного життя, на позір невловимий, закарбувався на сторінках «Календаря», наче за покликом Й.-В. Гете з його непроминального твору «Фауст»: «Зупинись, мить, ти прекрасна!».

«Праця «Шевченківський календар», – розповідає її автор, – була задумана та в основному виконана упродовж 1994 – 1998 років. Сподіваюсь, що ідея видання служитиме на користь шевченкознавству та українській культурі. У цій книжці зібране відоме, можливо, децю маловідоме, що збереглося про Тараса Шевченка. «Шевченківський календар» розрахований на масового читача. Зараз Тарас Шевченко заакадемізований. Цей календар дає можливість пізнати велич поета та художника, філософа та мислителя з глибокою мірою пізнання цікавого, повного патріотизму та трагізму, величного життя нашого Пророка, без будь-якого лукавства, з усіма людськими труднощами, які його супроводжували, і цим доповнити знання пересічного читача про того, хто стоїть на найвищій сходинці щаблів української літератури» [2, 16: 11].

«Шевченківський календар», зокрема перший його том, який – доволі символічно – починається з «екватора» зими та завершується провесінню (січень – березень), варто інформативно розглянути під кутом зору поняття творчої лабораторії.

Згідно з «Літературознавчою енциклопедією» (під редакцією Ю. Коваліва), творча лабораторія – це складний багатостадійний процес формування художнього твору – від задуму до його публікації, підтвердженої авторською волею. Основою дослідження творчої лабораторії письменника є історія написання й рецепції твору у зв'язку з типом світогляду автора, його творчим і життєвим досвідом, рівнем культури, здібностями, талантом чи ступенем геніальності, естетичними смаками, належністю до літературного контексту епохи.

Творча лабораторія простежується на всіх рівнях еволюції індивідуального стилю письменника та дослідника – від мотиву, задуму, зафіксованого у щоденниках, нотатниках, листах, розмовах тощо, відображеного в рукописах, машинописних текстах, начерках, списках, коректурах, першодруках, прижиттєвих виданнях [4, 462] аж до самого твору та критичних відгуків про нього.

Відтак до творчої лабораторії «Шевченківського календаря» О. Дека прилучено багату сенсорну символіку; динамічне чергування розповідних, питальних і окличних інтонацій; прийом перекидання з одного часопросторового виміру в інший; спогади, епістолярні та документальні вкраплення; історичні та історіософські першоджерела; алюзії до реалій нашого сьогодення.

Коли б позначити «Календар» іще якимось метафоричним концептом, то до цього придалось би слово «калейдоскоп». Обертаючи націлену на світло «підзорну трубу», наповнену кольоровими скельцями, глядач щосекунди бачить інший узор, котрий ніколи не повторюватиметься, дарма що викладений із тих самих скелець. Так само й події Шевченкового

життєпису, оформлюючись, згідно з задумом автора, в неповторний орнамент, щоразу по-новому показують постать поета, про якого, попри огром наукових і публіцистичних праць, іще далеко не все написано.

Матеріал для «Календаря» виплавлявся у вимірі не лише Шевченкових художніх творів, а й літературно-критичних праць про поета. Серед них слід назвати лише декілька: Шевченко Т.Г. «Повне зібрання творів: У 6 т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963» (1963 – 1964); «Біографія Т.Г. Шевченка за спогадами сучасників» (1958); «Тарас Шевченко. Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах» (1964); «Спогади про Тараса Шевченка» (2010); «Шевченківський словник» у двох томах (1978); «Світова велич Т.Г. Шевченка» (т. 1 – 3, 1964; упорядник – М.П. Комишанченко). На окреме місце заслуговує авторитетна шеститомна «Шевченківська Енциклопедія» (голова редакційної колегії – М. Жулинський; 2012 – 2015).

Добрі ремінісценції викликають дослідницькі пошуки В. Анісова та Є. Середи («Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка», 1976), Л. Большакова («По следам оренбургской зимы», 1968), І. Дзюби («Тарас Шевченко», 2005), П. Жура («Труды и дни Кобзаря», 1996), В. Овсійчука («Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури», 2008), Наталії Полонської-Василенко («Історія України: У 2-х т., 1976), М. Ткаченка («Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка», 1961), М. Зимомрі, І. Зимомрі, Р. Жовтані («Відлуння. Світло поетичного світу Тараса Шевченка», 2014) архівних документів, журналів, альманахів XIX – XXI століть, збірників наукових праць, статей, листів... Без сумніву, вагомі й не втратили своєї значимості студії О. Астаф'єва, Л. Білецького, Ю. Бойка-Блохина, Д. Дорошенка, І. Гузар, М. Жулинського, П. Зайцева, О. Забужко, Л. Задорожної, Р. Зорівчак, Ю. Івакіна, Є. Кирилюка, Ю. Луцького, В. Марка, С. Смаль-Стоцького, А. Скоця, О. Сліпушко, М. Ткачука, Л. Ушкалова, Є. Шабліовського... Ні, не йдеться про пошук одного виміру оцінки доробку того чи іншого автора; радше йдеться про багаття інтенцій збудувати величний Храм, позначений ім'ям пророка України зі знаменитою «Посвятою» Івана Франка.

Спектр творчих «реактивів» досліджуваної книги настільки широкий, що доцільно у сув'язі з концептами «калейдоскоп» та «лабораторія» пригадати ще одну метафору – образ Я. Парандовського, винесений у заголовок однойменної книги, – «Алхімія слова».

Алхімія – найвищий ступінь символічного мислення, віртуальна модель космічного процесу. Алхімік ставить завданням облагородити субстанції, досягти містичного єднання мікрокосмосу з макрокосмосом. І хоча своєї первинної мети – отримати золото з неблагородних речовин – алхіміки не досягли, зате прислужилися до відкриття цілої низки хімічних елементів і сполук [див. 9, 15].

Алхімічне за сутністю входження в творчу лабораторію Тараса Шевченка О. Деко розпочав із огляду зібрання його творів. У результаті на ґрунті звичайних анкетних даних (дати життя письменника, хронологія творчості тощо) збудовано цілу історію, з якої пізнаються таємниці лабораторії митця, становлення його індивідуального стилю. А це – неабиякий вияв майстерності літературознавця та критика.

Надто ж якщо послідовність подій у «Календарі» – не хронологічна, а зумовлена прив'язкою до послідовних дат: перше, друге, третє січня..., перше, друге, третє лютого..., перше, друге, третє березня... Щоразу перо оглядача або повертається в минулі роки, або робить екскурс у віддалене (чи й не дуже) майбутнє, яке є сьогоденням уже його, автора «Шевченківського календаря».

Таке структурування подій уже само собою привертає увагу. Про це говорив Дмитро Павличко: «Не знаю, чи у світовій практиці було вже серед біографій відомих людей щось подібне до «Шевченківського календаря». Різноманітні за змістом окремі епізоди Тарасового життя стоять тут поруч. Їх змонтує день, наче режисер-монтажник, день поєднує, здавалось би, речі непеєднані, але при цьому вибудовується цілісна логіка стражденного і творчого життя генія України» [8, 657].

А Євген Баран, проаналізувавши композицію окремого розділу «25 лютого» (дата народження поета за старим стилем), подає висновок: «...попри всю обмеженість доступу до сучасних видань про Тараса Шевченка, біографічна канва відтворена скрупульозно і з фаховим літературознавчим коментарем. Ми не повинні боятися, що це видання неакадемічне, або ж

неповне. Чим більше подібного роду видань..., тим ближчими ми є до створення академічної наукової біографії Тараса Шевченка» [2, 318].

При погляді на наукове підґрунтя «Календаря» виникає думка, що розмаїтий фактографічний матеріал «підказав» Олександрові Деку оригінальну методологію дослідження – рецептивно-комунікативну. Тут рецепція становить собою «відправний пункт» у студіюванні взаємин між різними видами мистецтв, адже завдяки їй устанавлюються комунікативні відношення, започатковується діалогізм між Шевченком та його оточенням, між Шевченком та автором книги, між Шевченком та читачем.

О. Деко-аналітик у першому томі «Календаря» здійснює не лише «промоцію» тієї чи тієї події з життя Кобзаря, а й проводить свого роду «селекцію» думок, чуттів та фактів, готуючи матеріал для майбутнього повного видання. Воно, без сумніву, стане неоціненним внеском у створення «Інституту Тараса Шевченка 1814 – 1861 років», на що висловлює щирю надію автор досліджуваної книги [2, 12].

Під загальним знаменником – найменуванням дня – у «Календарі» пов'язуються між собою нерівновіддалені подеколи роки. Від 1820-х – періоду раннього дитинства, коли тільки починається становлення світогляду, поетичного світобачення, усвідомлення свого місця в довкіллі – і до кінця 1850 – початку 1860-х, коли негативний відбиток на душевне життя поета наклали роки солдатчини та заслання, а надто ж – заборони писати та малювати. І це все постає перед читачем лише на двох-трьох сторінках!

Як-от, приміром, у розділі «30 січня», який доцільно розглянути повністю – епізод за епізодом. «До 1824 р. Тарас ще дитина, ріс допитливим хлопчиком. Про це знаходимо розповідь у російській повісті Шевченка «Княгиня». Її оповідач іронічно називає себе «кубическим белокурым мальчуганом, смиренным автором сего, хотя и не сентиментального, но тем не менее печального рассказа» [2, 98]. Далі йде посилання на місце й дату написання повісті (Новопетрівське укріплення, 1853 р.) та її проблемне (антикріпосницьке) спрямування.

Іронічні й водночас зворушливі слова Шевченка, згадані у цитаті, спонукають звернутися до низки творів новітньої української літератури, присвячених малому Тарасові. Із написаних зовсім нещодавно – на початку 2000 – х років інтерес викликає, наприклад, вільновіршовий образок «Перші малюнки Шевченка» Клавдії Корецької. Через семантику та кольористику дитячого малюнка, сполучену з мотивами Кобзарєвої лірики, наша сучасниця створила рельєфний образ поета у дитинстві: «Забувши про ягнят, / хлопчик пасе ангела. / Перелітає за ним / з дерева – на мальву, / з мальви – на хмару...».

Для дослідника творчості Шевченка, передусім живопису, цікавим, безперечно, є те, що поетеса виписала у промовистих образах не лише щоденну роботу пастушка, а й його техніку малювання: «...дістає з полотняної торби вуглину / і малює чорним по білому / батькову хату, / дівчину під руку з яблунею, / сплячого ангела...»

Неназвана словом, хоча й присутня як прихована метафора деталь – «папір», що на ньому Тарас малює хату, дівчину та сплячого ангела, – дає підстави припустити, що, за творчим задумом авторки, образ Шевченкового довкілля твориться не просто на папері, а й візуалізується в будь-якій точці простору як архетип українського макрокосмосу [7, 392 – 393].

В унісон із попередньо поданою цитатою з «Княгині» звучить наступний епізод – 30 січня 1843 року. Наведімо його повністю, аби «продегустувати» стиль розповідача: «Шевченко не тільки у думках готується до зустрічі з рідною Україною. Він намагається почути та побачити те, що пов'язано з його батьківщиною. Ще восени 1838 р. познайомився у Петербурзі з співаком [Семеном] Гулаком-Артемівським... Шевченко вже не раз слухав спів свого талановитого земляка. Вони подружилися. Аж ось і ще одна нагода. Кушелєв-Безбородко у своєму будинку в Петербурзі влаштовує концерт Гулака-Артемівського. То як же можна таке пропустити? І він відвідує цей концерт» [2, 98 – 99].

Саме така неформально-розмовна манера, з якою О. Деко подає кожен факт біографії Тараса Шевченка, викликає прихильність навіть найбільш скептично налаштованого читача. Виникає враження, що подія візуалізується в уяві спершу персонажа, потім автора, а насамкінець – реципієнта. Недарма Г. Клочек часто наголошує на кінематографічності поезій Шевченка, інколи створюючи їх вдаль розкадрування («Садок вишневий коло хати...», «Мені

тринадцятий минало...», «І небо невмите, і заспані хвилі...»). І сама біографія митця була таким же багатосерійним фільмом, і «Шевченківський календар» міг би скласти основу для сценарію як документального, так і ігрового кіно, у котрому сповна виявилися б усі можливості сучасного синтезу мистецтв і наукових, передусім комп'ютерних технологій.

Цим способом можна було би втілити наступний епізод, *30 січня 1848 року*, у якому постать Шевченка «примушує і Третій відділ, і Окремий Оренбурзький корпус вести між собою діалог (отут доречними стали б голоси за кадром – М.З., Н.Н.). Перший запитує у другого, як поводить поет, і чи можна дозволити йому малювати» [2, 99]. Останній кадр – *30 січня 1858 року* (сучасні кінематографісти можуть дати тут заставку «Минуло десять років...») вирішено у жанрі мелодрами: «У Нижньому Новгороді Шевченко зробив пропозицію про одруження акторці Катерині Піуновій та залишив книжки для читання. Катерина повернула книжки, не читаючи їх. Того ж дня Шевченко звернувся до Катерини з листом: «Любимая и многоуважаемая Катерина Борисовна!.. Я вас люблю и говорю это вам прямо, без всяких возгласов и восторгов... Сделаться вашим мужем для меня величайшее счастье и отказаться от этой мысли будет трудно...» Відомо, що вони залишились друзями» [2, 99]. І вірогідно, що цей епізод можна скомпонувати таким чином: жінка на фоні імпресіоністичного пейзажу та музики, наприклад рапсодії Ференца Ліста, мовчки читає листа, а за кадром звучить голос Шевченка.

Візьмімо розділ «1 січня». На тлі року 1840-го кількома місткими фразами Олександр Деко окреслює образ, із якого постають риси світогляду поета, основні концепти його мистецького та словесного світобачення:

«Тарас Шевченко 1840 року – одночасно – створив два шедеври: овальний автопортрет та видав книгу «Кобзар», перше видання. Й якби Тарас Шевченко більше нічого не намалював, й більше нічого б не видав, тільки ці два шедеври, він би навіки ввійшов до українського образотворчого мистецтва і став би народним поетом, який вказав шлях українському народу до боротьби за волю людей та став би основоположником української класичної літературної мови. Так Тарас Шевченко, якого можна називати українським **Леонардо Тарас да Моринці** (підкреслення наше – М.З., Н.Н., на початку 1840 року зробив два кроки у безсмертя» [2, 34].

І якщо вже зайшлося про перифрастичні риси письменницького словесного портрета, пригадаймо також вислів Володимира Базилевського: «*«Шевченко – універсальний. Кажемо: Тарас – і чи є такий українець, який не знав би, про кого йдеться. Росіянин не назве Пушкіна Олександром, англієць Шекспіра – Вільямом, німець не нарече імені Гете чи Шіллера, француз – Гюго. Там інший вимір, там – відчуття дистанції»* [1, 105].

Наскільки ж коректно зосередити постать генія в його імені – і без прізвища? Скільки ще таких прикладів у світовій культурі можна навести? Багато хто з нас над цим явищем замислювався, а В. Базилевський визначив його терміном «відчуття дистанції». Водночас неможливо не зауважити, що в дослідженнях мистецтва Ренесансу склалася ціла традиція – деяких видатних художників узивати саме на імена: Мікеланджело (Буонарроті), Рафаель (Санті), Леонардо (да Вінчі), Тиціан (Веччеліо). Згадаймо, що й чотири євангелісти також напевно мали суб'єктні характеристики, що могли служити прізвищами чи прізвиськами, але увійшли в свідомість сучасників за йменнями: Матвій, Марк, Лука та Іван...

Отже, слід говорити не так про «дистанцію», як про наближення постаті кожного митця до його архетипного пракоріння, коли Ім'я було головним маркером місця людини в довкіллі. Адже, за О.Ф. Лосєвим, «... словом, яке відкриває сутність особистості, ... вочевидь є Ім'я; а це Ім'я, що відображає її тяжіння Влади, її мудрість Знання, її святість Любові, є не що інше, як Добро, Істина й Краса» [5, 197].

Повернімося до «Календаря». Цікаве порівняння Шевченка з Леонардо да Вінчі, на якому неодноразово наголошує автор. І в тому сенсі, що обоє видатних митців охоче спілкувалися народною мовою своїх земель, і в тому, що лик Кобзаря на овальному автопортреті також містить загадку, як і «Мона Ліза» да Вінчі (котру, за неофіційними версіями, вважають автопортретом італійського художника). Одначе, за слушним спостереженням О. Дека, на обличчі Шевченка прозирає вираз смутку – чи то за долю покріпаченої України, чи за своїх рідних і близьких.

Та не лише смуток – а й надія, не лише журба – а й радість. Майже через двадцять років, уже після заслання – 25 березня 1859 року – Т. Шевченко за мотивами однієї з книг Біблії (давньоєврейського пророка Ісаї, що жив у VIII ст. до н.е.) напише поезію «Ісаїя. Глава 35», натхненну вірою «у розквіт Святої землі» [2, 274], якою для нього була Україна. У поезії цій він піднесе ідеал майбутнього вільного суспільства, коли до «довготерпеливих» прилине правда. І тоді «незрячі прозрять», «німим отверзуться уста», прокинеться «дебрь-пустиня», «оживуть степи, озера», сюди зйдуться вчорашні раби, тепер «раді та веселі, і пустинню опанують веселії села».

«З журбою радість обнялась...». Так, повідомленню від 1 січня 1840 року про два Шевченкові твори – живописний і словесний – передували згадки про дві події: сумну (важке тілесне покарання за порушення заборони світити світло, 1830 р.) та приємну (Тараса Шевченка зараховано до числа пансіонерів Товариства заохочування художників у Петербурзі, 1839 р.). І це лише короткі конспекти одного дня, за якими стоять сотні цитат з Шевченкового «Кобзаря», повістей, щоденника та листів поета і до поета, спогадів сучасників, матеріалів «Шевченківського словника» і трьох наявних «Літописів» життя і творчості, фундаментальних праць шевченкознавців – класиків і сучасників.

Історія кожного згаданого в «Календарі» архітвору Шевченка, простежена за днями й водночас розпорошена за роками, читається як захопливий роман. Споконвічне питання зацікавленого читача «а що далі?» наштовхується на нові дати та події, не завжди пов'язані з попередніми. І відтак інтрига закручується дедалі міцніше, перетворюючи перипетії життя Кобзаря, історію його мистецького або словесного полотна на детектив. *«Подібно тому, як на портреті Мони Лізи Леонардо да Вінчі глядач бачить ледь помітну усмішку, так на автопортреті Тараса Шевченка можна бачити ледь помітний смуток. І як не ставай до шевченкового овального автопортрета, з якого ракурсу глядач подивиться, він побачить отой, ледь помітний Шевченків смуток. І 2011-го, і 2012-го року я стояв... перед цим овальним портретом і зачарований відчував, що у мене зупиняється дихання»* [2, 27].

Витвір мистецтва. Без сумніву, він нерідко приносить людині глибоке задоволення, однак невідомо, який слід залишить у її душі це естетичне переживання: якщо воно не спонукає до дії, то воно нічого не варте. Естетичне переживання виявляє повну силу лише тоді, коли воно впливає на природу людини й таким чином викликає в неї активне ставлення до життя [6, 266 – 267]. Художник – зокрема й художник слова, яким є Олександр Деко – сприймає витвір мистецтва не лише чуттями, а й розумом, позаяк перекладає почуття на мову думки, коли осмислює свої власні завдання, тому для нього мислити – означає діяти. Діяти саме в напрямі роботи над архівними даними, літературними творами, епістолярієм та спогадами, аби з цих незглибимих криниць видобути квінтесенцію кожної події з Шевченкового життя й донести її до читача так, щоб і його самого спонукати до дії.

«Кому служитиме «Шевченківський календар» Олександра Дека?» – таке питання, сказати б – риторичне, ставить у передмові до книжки Дмитро Павличко. І відразу ж зважено і далекоглядно відповідає: *«Насамперед українському народові в Україні і в цілому світі. Ця книжка приваблюватиме до себе простотою і лаконічністю викладу, її читатимуть з цікавістю ті, хто не вивчав і не вивчатиме академічних наукових праць про життя Тараса Шевченка. Цей Календар – найточніша біографія людини, яка сформувала сто п'ятдесят років тому національну, справедливую, державницьку ідею українства. А в часах, коли інтерес до України як до впливової європейської держави і тисячолітньої української культури зростатиме, значення цього твору важко переоцінити. Цей Календар, виданий поширеними мовами світу, вселить дар мови у пам'ятники Тарасові Шевченку, побудовані в багатьох столицях і містах планети. З цього Календаря Тарас Шевченко постає як борець за свободу, за рівноправ'я і єдність нації, за ті часи, коли на Землі нелюдів перевиговувала мова»* [2, 8].

Та по цих словах принагідно згадуються віршові рядки уже цьогогорічного ювіляра – Василя Симоненка: «Ще не всі чорти втекли на небо, ходить їх до біса по землі». До речі, в особі Дмитра Павличка творець «Шевченківського календаря» має випробуваного часом друга, а нерідко – й порадирика. Про це свідчать низка матеріалів про Олександра Дека, які автор

«Двох кольорів» включив до збірки «Голоси мого життя» (Київ: Основи», 2013). Йдеться про розгорнутий огляд журналу «Соборність», що є, за переконливою оцінкою Дмитра Павличка, «великою заслугою Олександра Дека» [8,651 – 663].

То ж чи здатна українська мова «перевиховати нелюдів», якщо їх нині аж так багато? Не хочу видаватися ідеалістом, але з упевненістю можу сказати: так, здатна. Сьогодні багато в чому ми передусім маємо взоруватися на романтиків, на Тараса Шевченка як найяскравішого їхнього представника, – і в їхньому ставленні до природного пракоріння, і в розумінні цінностей свого роду та своєї нації, і врешті-решт у прагненні жити не в одному, а в трьох часових вимірах, – «хто не цінує минулого, той не матиме майбутнього». А найголовніше – відчувати велику силу натхнення.

Відчувати й по-новому переживати народження Волі. Адже, знову й знову нагадаємо, у творах Шевченка воля – споконвічне, природне, дане Богом поняття, що становить безмежну, абсолютну цінність буття і особистості. Свобода – відсутність національного й економічного гноблення, утиску й обмежень політичних прав і свобод у суспільстві: «*«А ми дивились та мовчали / Та мовчки чухали чуби». / Німії, подлії раби, / підніжки царській, лакеї / Капрала п'яного! Не вам, / Не вам, в мерезаній лівреї, / Донощики і фарисеї, / За правду пресвятую стать / І за свободу...»*».

Тому промовистим, зокрема з позицій мовознавства, є гасло однієї з нинішніх політичних сил: «Ми живемо у *своїй, Богом даній* країні», де перші склади виділених лексем утворюють анаграму «свобода». Хтозна, може, такою й є етимологія цього знакового для нас слова. Бо ж, як і на переломі XIX століття, сьогодні відбуваються процеси національного пробудження і самоідентичності, вираженого осягнення нашого минулого – як далекого, так і не дуже. На теренах новітньої європейської історії народжується віра в нове воскресіння України, якою ознаменовано зростання інтересу до першооснов нашої культури.

...Чим же завершується цей перший квартал «Шевченківського календаря» О. Дека? Останній запис – 31 березня 1858 року – свідчить про наступне. / «...Поет занотував у щоденнику, що з художником [Олексієм] Лукашевичем... відвідав Ермітаж. Поету не сподобалось нове приміщення Ермітажу. *«И в этом великолепном храме искусств сильно напечаталась тяжелая казарменная лапа неудобозабываемого дрессированного медведя»*. – Таким виразом поет характеризує Миколу І. О третій годині дня повернувся додому. Мабуть, втомлений поет приліг відпочити. В цей час «прийшов мій старий, незабутий, але втрачений з вигляду, щирий земляк Дзюбін... «Згадали старину й відправилися до готелю «Париж» обідати. Після обіду пройшлися по Невському й розійшлися». Вечір провів у Семена [Гулака-Артемовського]» [див. 2, 293].

Після цього світського пасажу з подеколи гоголівськими інтонаціями невисловлене запитання читача «а що далі?» постає ще виразнішим. Далі... далі буде. Варто набратись терпіння й чекати, доки вийдуть наступні томи «Календаря», у яких провесинь зміниться літом, спека серпневих днів перетвориться на осінні дощі, а нові факти та події додадуть нових концептів у прочитання хрестоматійних – і не лише – поезій Кобзаря.

А може, допитливий читач, не чекаючи появи нових томів, і сам звернеться до автобіографічних писань та «Щоденників» Шевченка, і на тій чи тій цитаті, яка особливо зворушить його серце, намагатиметься передбачити подальший хід «Календаря». Приміром, прочитавши щоденниковий запис від 17 червня 1857 року: «*«Ничего не может быть в жизни слаще, очаровательнее уединения, особенно перед лицом улыбающейся, цветущей красавицы матери Природы. Под ее сладким, волшебным обаянием человек невольно погружается сам в себя и видит Бога на земле, как говорит поэт»* [10, 43]. Вочевидь, ці слова спонукають реципієнта згадати читані й завчені напам'ять у дитинстві поезії, хоча б «Садок вишневий коло хати» або «Тече вода з-під явора...», осмислити їх із висоти свого нинішнього життєвого досвіду – і зрозуміти, що літературні твори для дітей можуть і повинні сприйматися як твори, адресовані й дорослим.

Варто придивитися й до наступного запису – від 27 серпня 1857 року: «*Ночи лунные, тихие, очаровательно поэтические ночи! Волга, как бесконечное зеркало, подернутая прозрачным туманом, мягко отражает в себе очаровательную бледную красавицу ночи и*

сонный обрывистый берег, уставленный группами темных деревьев. Восхитительная, сладко успокоительная декорация! И вся эта прелесть, вся эта зримая немая гармония оглашается тихими, душевными звуками скрипки. Три ночи кряду этот вольноотпущенный чудотворец безмездно возносит мою душу и к творцу вечной гармонии пленительными звуками своей лубочной скрипки» [10, 147].

Після прочитання цих рядків дехто пригадає концептуально вагому працю Івана Франка «Із секретів поетичної творчості», зокрема ті пасажі, у яких ідеться про злуку поезії та музики, поезії та малярства: ««Змисл слуху... дає нам пізнати цілі ряди явищ моментальних, невловимих, летючих, цілі ряди змін наглих і сильних, що вражають нашу душу». «Дуже часто поет послуговується грою кольорів у природі, щоб характеризувати зміну людського чуття». Бо ж коли живопис звертається лише до зору, то поезія (передусім поетична інтонація наведеного щоденникового запису) апелює як до зору, так і до слуху, а далі – за допомогою художніх образів – і до інших чуттів, апріорі творячи такі асоціативні комплекси, що їх не можуть викликати ні живопис, ні музика самі собою.

«Шевченківський календар» – не просто новітня шевченкознавча праця в ряду довгоочікуваних видань. Не просто ювілейна книга, яких у 2014 році з'явилося особливо багато. Тут постає бароковий словесний віридарій, у котрому кожен читач знайде для себе щось особисте: один насолоджуватиметься видовом розкішних слів-рослин, другий – ретельно доглядатиме їх, а третій братиме саджанці та насіння, аби у своєму саду зростити нові дива. «Спроба пізнати Всесвіт – одна з небагатьох речей, які дещо підносять людське життя над рівнем фарсу та надають йому рис високої трагедії», – писав лауреат Нобелівської премії С. Вайнберг.

Поза всяким сумнівом, Олександр Деко зробив вдалу, концептуальну спробу пізнати Всесвіт життя та творчості Тараса Шевченка. Цим він дав можливість кожному наблизитись до істини Кобзаревих слів, зрозуміти місце Генія України у світовій літературі і те, без чого у нас немає майбутнього. Адже шлях у майбутнє лежить через незабуті цінності минулого українського народу. Скрижалі його духовності Олександр Деко збагатив, бо примножив каміння, на якому зведені, за словами Івана Франка, «золоті мости» порозуміння між близькими й далекими народами.

Література: 1. Базилевський В.О. Лук Одиссеїв: Літературно-критичні статті, есе / В.О. Базилевський. – К.: Либідь, 2005. – 656 с.; 2. Деко О.А. Шевченківський календар / О.А. Деко передм. Д.В. Павличка та О.В. Лупія. – 3-тє вид. – К.: Укр. письменник, 2014. – 320 с.; Клочек Г.Д. Шевченкове слово: спроби наближення / Г.Д. Клочек. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 416 с. 3. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. – Т. 1: Аба – Лямент / за ред. Ю.І. Коваліва. – К.: «Академія», 2007. – 608 с. 4. Лосев А.Ф. Имя / А.Ф. Лосев. – СПб: Алетей, 1997. – 734 с.; 5. Моэм У.С. Подводя итоги: [эссе, очерки] / У.С. Моэм; сост., вступ. ст., коммент. Г.Э. Ионкис. – М.: Высш. школа, 1991. – 559 с.; 6. Науменко Н.В. Серпантинні дороги поезії: природа та тенденції розвитку українського верлібру: монографія / Н.В. Науменко. – К.: «Сталь», 2010. – 518 с.; 7. Павличко Д.В. Голоси мого життя. Статті, виступи, інтерв'ю. Документи / Д.В. Павличко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2013. – 700 с.; 8. Семенюк Г.Ф. Літературна майстерність письменника: підручник / Г.Ф. Семенюк, А.Б. Гуляк, Н.В. Науменко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. – 367 с.; 9. Шевченко Т.Г. Автобіографія. Дневник / Т.Г. Шевченко. – К.: Дніпро, 1988. – 320 с.; Ще раз про Олександра Деко і його «Шевченківський календар» [Електронний ресурс]. Режим доступу: bukvoid.com.ua/info/writers/Shevchenko_Taras.html